

Ojārs Zanders
Latvijas Akadēmiskā bibliotēka

JĀNIS MISIŅŠ - FOLKLORAS KRAJĒJS UN PĒTNIEKS

Visus cilvēkus var nosacīti iedalīt divās grupās: vieni kaut ko vāc, krāj, rada kultūras vērtības un tās atstāj tālākām paaudzēm; citi turpretim jau radīto posta, noklidina, izvazā. J. Misiņš, bez šaubām, pieder pirmajiem, un viņa mūža darbs nereti salīdzināts ar K. Barona veikumu.

Agrā jaunībā J. Misiņš pievērsies galvenokārt folkloras un etnogrāfisko materiālu vākšanai, un arī viņa pirmā publikācija saistīta ar tautas mutvārdu daiļradi: "Kāds vārdiņš par tautasdziesmām" (Austrums. 1888, 6).

Interese par folkloru sakņojas Misiņu dzimtā, jo Tirzas "Krācēs", tāpat kā ikvienā tālaika lauku mājā, vakarējot pie skala uguns, gan dzied, gan atceras senos laikus. Vēlākajās atmiņās "Atskats" J. Misiņš par to raksta:

"Mana pirmā skolotāja bija mana tēva māte jau pieminētā Piņņu Maija. Visu apsvērdama ar gaišu prātu, viņa neticēja nekādiem māņiem. Bet, kad pērkons rūca, viņa man piekodiņāja sacīt: "Vecais tēvs baras". [...] Viņa prata teikt arī simtiem tautasdziesmu. Sākumā viņa tās gan necienija, sauca par blēņu vai vēja dziesmām. Bet, kad iznāca Cimzes "Dziesmu rota", uzskati par tautas dziesmām grozījās arī mūsu mājās. Arī mans tēvs, bet vēl jo vairāk māte zināja tik daudz dziesmu, ka katrā gadījumā notikuma vai parādības uztvere un apcere izpaudās tautasdziesmu vārdos."

Tuvību tautasdziesmai un dziesmai vispār vairo arī J. Misiņa agrā līdzdalība Tirzas kori, kas dibināts jau 1836. gadā un ir viens no pirmajiem Latvijā. Diriģenta Kārļa Dzelzkalna vadībā Tirzas jauktais koris ar panākumiem piedalās 2. vispārīgajos

Dziedāšanas svētkos Rīgā (1880), kur koris izcina 3. godalgu - sudraba kausu. Tīrzmaliēšus Rīgā arī uzteic par vienkāršajiem, bet gaumīgajiem pašu darinātajiem tautas tērpiem, un vēl ilgi par to vēlāk debatē: vai nākamajos svētkos visiem nebūtu jāģērbjas līdzīgi tīrzmaliēšiem. Zīmīgi, ka dziesmu karā Tīrzas koris dzied tautasdziesmas apdari "Mēs deviņi bāleliņi", un tenoru grupā jau 9 arī ir, ieskaitot astoņpadsmitgadīgo J. Misiņu un viņa jaunības draugu druvēnieti Straumes Jāni - vēlāko literātu un mūziķi.

Jau zēna gados J. Misiņš pamana tālaika periodikā K. Valdemāra, K. Barona un F. Brīvzemnieka aicinājumu - vākt latviešu folkloru un etnogrāfiskos materiālus. Agri viņa rokās nonāk F. Brīvzemnieka 1874. gadā izdotais M. Lomonosova dzīves stāsts no iecerētās virknes "Augsti krievu vīri iz zemas kārtas". Arī J. Misiņš jūtas kā tāds centīgs jauneklis no zemas kārtas, kam gribētos veikt lielas lietas pasaulē.

Vēlāk atmiņās "Brīvzemnieka piemiņai" (1925) J. Misiņš raksta: "Jau rakstītāja isti latviskais vārds "Brīvzemnieks" mani modināja klusu, mīļu simpātiju pret autoru. [...] Un tāpat kā es sadzirdēju no Brīvzemnieka rakstiem viņa balsi, kas uz mani runāja, modinādama un mudinādama, tā to sadzirdēja daudzi citi tā laikmeta latvju jaunekļi - censoņi." Viens no F. Brīvzemnieka mudinājumiem ir vākt savas tautas folkloru - dziļi noraktu, bet gadsimtu gaitā saglabātu sudrabu.

Pirmos folkloras vākumus J. Misiņš iesūta jau 16 gadu vecumā. Tā kā tobrīd viņš vēl nezina F. Brīvzemnieka adresi, jauneklis uzticas kaimiņu novadā dzīvojošam Kaudzītes Matisam. J. Misiņa tālaika vēstules saglabājušās brāļu Kaudzīšu rokrakstu fondā LAB (83, 21). Kaudzītes Matiss toties informē jauno Misiņu par senākajiem latviešu folkloras izdevumiem (J. Misiņa rokrakstu fonds. 46, 64). Citējam J. Misiņa 1878. gada 8. XI vēstuli no Velēnas doktorāta, kur viņš tolaik ir Dr. A. Šummera izpalīgs:

"Saņemiet nu šo druciņu sentēvu dziesmiņu, lai nu gan mazumiņš vien ir, tak jau nu varēsiet lietot. Bet lūdzu vērā ņemt, ka es viņas nebūt neesmu tā uzrakstījis, ka jau priekš

drukāšanas derētu, bet tik uzņēmis; nevis sastādīdams kāzu dziesmas pie kāzu dziesmām, arāju dziesmas pie arāju dziesmām un tā joprojām, nedz arī pēc ortogrāfijas likumiem. Nožēloju, ka nevarēju Jums nevienas no garākām dziesmiņām piesūtīt, bet manim nebūt nav laimējies kādu dzirdēt no tādām. Varbūt, ka dažas no šām "divu stiķu dziesmiņām" ir atliekas no citām garākām. No teikām un mīklām gan maz esmu sameklējis, laikam Tirzas apgabals tukšs no šās mantiņas; ja nu iespēja būs, tad lūkošu Jums vēl piestellēt kādas no tautasdziesmām un tad arī pielikšu kādas mīklas un teikas."

LAB F. Brīvzemnieka rokrakstu fondā (18, 9) saglabājušās 5 jau pašam F. Brīvzemniekam rakstītas J. Misiņa vēstules (1880-1892). Citējam vecāko saglabāto, jo sarakste, domājams, sākusies jau 1879. gadā:

"Te ar šo vēstuli piesūtam Jūs atkal vienu drusciņu tautasdziesmu un ieražu, bet lūdzu neļauņojaties, ka manim nevaļas pēc nebij iespējams ar tinti uz cita papīra pārrakstīt, nedz arī uzmanīgāk caurskatīt; caur to varbūt še atradīsies kādi gabali, ko es jau Jūs esmu piesūtījis, bet varbūt tak kāds mazumiņš derēs."

J. Misiņš vēl sola buramvārdu un ieražu aprakstus, cer ie-saistīt vākšanas darbā arī citus.

Pārskatot J. Misiņa personīgo rokrakstu fondu LAB, folkloras un etnogrāfijas materiālus atrodam vairākās šī fonda glabāšanas vienībās gan J. Misiņa, gan citu personu pierakstā. Vairums tās ir tautasdziesmas, piemēram, 103. vienībā "Tirzēniešu dziesmu krājums. Vainags darināts no lauku puķītēm, ko no latvju dziesmu lauka salasījis J. Misiņš". Ir arī tautasdziesmas ar notīm, leišu dainas, vācu tautasdziesmas. Tāpat cita veida folkloras un etnogrāfijas materiāli: pasakas, teikas, mīklas, rotaļas, buramvārdi. Tā saucamās "Debesu grāmatas", kas izplatītas 19. gs. Ir nostāsti par svētavotiem, nogrimušām pīlim, Turaidas jumpravu. Teksti par tautas dziedniecību. Folkloru un etnogrāfiju var atrast arī vākumos par Tirzu, Lejasciemu, Velēnu, Galgausku. Tālaika nūjas disciplīnu raksturo ap 19. gs. vidu Tirzas novadā izplatītais pamflets "Es

pats Šacs", kas vērsts pret vietējo vācu tautības mācītāju Paulu Emilu Šacu, kas iesaukts par adulniešu dīditāju:

"Kārli, ej tu uz to bērzu,
Lauz man brangus žagarus!
Ne uz biksēm, pliku miesu
Mācīt vajag rakarus."

Ieskatoties "Latvju Dainu" 1. burtnīcā (1894) publicētajā tautasdziesmu vācēju reģistrā, redzam, ka 50 gadu laikā (1844-1894) no Tirzas pagasta pavisam saņemtas 2855 tautasdziesmas. Tas ir viens no dziesmām bagātākajiem Vidzemes pagastiem, ja salīdzina ar pavisam necilo iesūtījumu skaitu no kaimiņpagasta Druvienas - tikai 25 tautasdziesmas. To var saprast, jo Druvienā vairāk izjūtama folklorai nelabvēlīgā hernhūtisma ietekme. Tirzmaliešu dziesmas publicētas jau G. Bitnera krājumā (1844), tāpat A. Bīlenšteina kopojumā (1874/75). No jaunāko laiku vācējiem J. Misiņš ar savām 1075 dziesmām ir visčaklākais, kaut gan daudz neatpaliek arī jau pieminētais Straumes Jānis (1043). 423 dziesmas iesūtījusi Anna Dzelzkalne, 184 - Kārlis Tarziers.

Folkloru J. Misiņš nepiemirst arī Lejasciema laikā (1892-1905). Te viņš sadraudzējas ar tautas melodiju vācēju komponistu Jurjānu Andreju. Kādreiz no Lejasciema J. Misiņš iebrauc īpaši Rīgā, lai izrunātos ar K. Baronu par viņam tuvu problēmu. Lai uzzinātu K. Barona domas par isajām un garajām tautasdziesmām. Disputanti, liekas, palikuši katrs pie saviem ieska-
tiem, bet K. Barons vienmēr vērīgi ieklausījies J. Misiņa savdabīgajos spriedumos. J. Misiņu augstu vērtējuši arī nākamās paaudzes folkloristi, piemēram, Anna Bērzkalne.

Kad "Latvju Dainu" 5. sējumā (1915) K. Barons publicē Jāņu dienas svinību aprakstu, viņš izmanto arī J. Misiņa iesūtījumu no toreizējā Valkas apriņķa. J. Misiņš pats ir Jānis, un uz viņa novēroto var paļauties.

Savas agrinās publikācijas J. Misiņš parakstījis ar vārdu Aizkrācnieks, it kā pieminot mazo, vēlāk aizsērējušo Krāču upīti, kas devusi nosaukumu arī dzimtajām mājām. Savā pirmajā, jau pieminētajā publikācijā "Kāds vārdiņš par tautas dziesmām"

(Austrums. 1888, 6) J. Misiņš polemizē ar komponistu Oskaru Šepski, kas aranžējis tautasdziesmu "To celiņu ritā gāju/ To celiņu vakarā". J. Misiņš neiebilst pret meldiju, bet pret pavisam īso, tikai divus pantus garo dziesmas tekstu. Dziesma, pēc J. Misiņa domām, ir krietni garāka, un viņš žurnālā dod savu dziesmas teksta rekonstrukciju 20 rindu garumā. Jaunā autora nedrošību secinājumos tomēr raksturo jau ievada teikums, ko var saprast divējādi: "Izsacītās domas, ka mūsu īsās dziesmiņas ir laikam atlikas no senām garām dziesmām - liekas būt diezgan pamatotas, kaut gan gluži dibinātas šīs domas nav."

Žurnāla "Austrums" 1905. gada 12. numurā J. Misiņš publicē tautasdziesmu virkni: "Tētiņš raud, māte raud", ko varētu vērtēt arī kā veltījumu pāragri ar diloni mirušā (1894) brāļa Andrieva Misiņa piemiņai:

"Kam, Dieviņi, tā darīji,
Kam tu mani jaunu ņēmi?
Paliek mana līgaviņa
Vidū ciema saderēta.
Paliek mana cepurīte
Appušķota, nevalkāta."

Tautasdziesmu tekstoloģiskajām problēmām J. Misiņš pievērsies arī mūža otrā pusē rakstā "Nepareizības mūsu tautasdziesmās" (Brīvā Zeme, 1932, 246). Vācējiem tautasdziesmas it kā jāpieraksta tieši tā, kā tās dzird no teicēju mutes. Bet arī teicēji mēdz būt aizmāršīgi, sajauc rindu secību u. tml. Patvaļības ir reizēm arī no pierakstītāju puses. Pirmās rindas ņemtas no vienas dziesmas, bet nākamās no pavisam citas. Bez teksta rūpīgas pārbaudes te neiztikt.

Pieminēsim vēl dažas ar folkloristiku un etnogrāfiju saistītas J. Misiņa publikācijas:

Latviešu Susaņins Mamoliņš: [Vēsturiska teika]. - Dzimtenes Vēstnesis, 1915, nr. 203.

Etnogrāfiski materiāli: [Kolkas raga lībiešu paražas un ticējumi]. - Latvijas Vēstnesis, 1921, nr. 241 un 247.

Debesu grāmatas: [Par vienu no māņticības paveidiem]. - Latvju Grāmata, 1922, 1.

Stendera pasaku pirmais izdevums. - Izglītības Ministrijas Mēnešraksts (IMM), 1923, 9.

Baumaņu Kārļa un Krogzemju Mikus "Dziesmu Vītols". - IMM, 1935, 4.

J. Misiņa veidotā latviešu folkloras literatūras bibliogrāfija publicēta grāmatā: *A. Prande. Latvju rakstniecība portretjās. R., 1926.* Nevar, protams, nepieminēt arī burtniecībai un folklorai veltītās nodaļas J. Misiņa "Latviešu rakstniecības rādītāja" divos sējumos (1924, 1937). Te lieti noderējusi ilgstošā J. Misiņa interese par folkloru un etnogrāfiju.

J. Misiņš nav vairījies no maz risinātiem jautājumiem, viņš, piemēram, pētījis latviešu un vācu tautasdziesmu savstarpējās attiecības. Nav atstājis novārtā arī tādu savdabīgu kultūras subproduktu kā ziņģi.

Dažreiz visai interesanti ir J. Misiņa komentāri paša vākto ziņģu kopsējumos. Tāda ir piezīme ziņģei par grāfu Plāteru, kas 19. gs. otrā pusē bijusi populāra visā Latvijā. Skaidrojot nošu pierakstu tekstam "Ak, mana sirds jau tricēt sāk", J. Misiņš 1915. gada Ziemassvētkos piezīmējis: "Šo meldiju izdziedāju kādu vakaru Kazarova vīna pagrabā priekšā komponistam Emilam Dārziņam, kurš uzrakstīja notis". Izmantojot tekstu un E. Dārziņa vienbalsīgās notis, barons Gustavs fon Manteifels vēlāk komponējis dziesmu klavieru pavadījumam.

Savā rakstā "Piestas, rokas dzirnavas, dažādi ēdieni" (Stari. 1913, 11) J. Misiņš saka: "Vecas rokas dzirnavas atronamas vēl tagad pa mājām, zināms, ļoti nolaistā stāvoklī; šur tur pelavniekos, vecos rījas kambaros, bēniņos, kur tik tās nava, tā sakot, zem kājām." Bet šādos piemirstos bēniņos vai tumšos kambaros nereti ieskatījies arī J. Misiņš, meklēdams pavisam ko citu: kādu senu grāmatu, kalendāru, laikraksta numuru vai skatukarti. Tā grāmatniecība it kā sadodas rokās ar folkloras un etnogrāfijas vērtību apzināšanu. Kas meklē, tas atrod. Labs labu nemaitā.

Krāt var itin visu: grāmatas, rokrakstus, tautasdziesmas, tukšas sērkociņu kārbīņas un arī naudu bankā "Baltija". Kurš krājums vērtīgāks, to jau pierādījis laiks.